

AFRIKA SZARVA – ÉS AMI MÖGÖTTE VAN

MOLNÁR DÓRA

Az elmúlt években, évtizedekben gyakran szerepelt a híradásokban egy afrikai viszonylatban méretét tekintve átlagosnak mondható, stratégiaiilag azonban annál meghatározóbb kelet-afrikai ország – sajnálatos módon általában olyan negatív események kapcsán, amelyeket a nagyhatalmi politika sem hagyhatott figyelmen kívül. Ez az állam *Szomália*, amelyről a térség iránt érdeklődő átlagembernek talán a kalózkodás jut először eszébe. A helyzet azonban ennél sokkal árnyaltabb, és Szomália kapcsán mindenképp említést kell tenni a bukott állami státuszáról, a menekültkérdésről vagy a szegénységről. Ezen kérdéseket is görcső alá veszi Marsai Viktor és Hettyey András Szomália c. könyve, amely azonban elsősorban a közelmúlt eseményeire fókuszál. A kötet bemutatja az 1991 óta eltelt több mint húsz esztendő eseményeit, amikor az állam nem rendelkezett központi igazgatási struktúrákkal, és az államkudarc évtizedeiben a hadurak, különböző lázadó csoportok, mérsékelt iszlamisták vagy épp radikálisabb „terroristák” vették át a főszerepet az állam irányításában.

Ha könyvet a kezünkbe vesszük, rögtön érzékeljük, hogy emészthető terjedelemben íródott, a törzsanyag mintegy 170 oldalt tesz ki. Átolvasva láthatjuk, hogy a szerzők milyen széles forrásanyaggal dolgoznak: a nyomtatott források hosszú listáját csak az internetes hivatkozások még terjedelmesebb sora múlja felül. A szerzőpáros stílusa kifejezetten olvasmányos, emellett gondolatmenetük is nagyon logikus, a mű egészen végig jól követhető. A gondolatokat tovább színesíti a mű közepén található 22 színes ábra elnökökről, térképekről, békefenntartó katonákról, harckocsikról. Külön kiemelendő, hogy a könyvben csak elvétve vehetünk észre egy-egy kisebb szerkesztésbeli hibát.

A könyv szerkezetileg *tíz fejezetre* tagolódik, ezen belül azonban elválaszthatatlan egységet képeznek a III-VII. fejezetek, amelyek az államfejlődés nem egyszer véres évtizedeit mutatják be.

Az *első fejezet* az ország természeti adottságait, földrajzi jellemzőit ismerteti, majd rátér a gazdasági helyzet alakulására. A szomáliai gazdaság az állam bukásával párhuzamosan nem dőlt össze, sőt épp ellentétes tendenciákat figyelhetünk meg. Erre a szerzők is rámutatnak, és értékelésükben kirajzolódik a gazdaság stabil növekedési pályája a kétezres években.

Szomália

Állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika Szarván

Publikon Kiadó, Pécs, 2013. ISBN 978-615-5001-96-3

A *második fejezet* Szomália történelmét mutatja be Said Barre bukásáig. Ezt a mintegy kétezer évet átölelő időszakot végigkíséri az ország egyik legfontosabb problémája, a klánrendszer dominanciája, amellyel még az iszlám ideológia sem volt képes megbirkózni. Ugyanakkor Szomália a kontinens egyik leghomogénebb állama etnikai és kulturális szempontból egyaránt, ami stabil társadalmi bázist jelenthet az államépítésben. A híres-hírheft ogadeni háborúban, amely teljes vereséggel végződött a szomáliaiak számára, már kirajzolódtak a nagyhatalmi erővonalak és az Egyesült Államok egyre inkább vonakodó magatartása.

A *harmadik fejezet* az 1990-es évek eseményeit elemzi, eljutva egészen az ENSZ első békekikényszerítő műveletének, az UNOSOM II kudarcáig. Az időszak első meghatározó eseménye Szomaliföld függetlenedése volt. S bár nemzetközi jogilag egyetlen állam sem ismerte el a területet, mégis az elmúlt két évtized alatt bebizonyosodott, hogy működő entitásként képes funkcionálni a nemzetközi térben. Erre az időszakra tehető a szomáliai történelem elmúlt évszázadának mélypontja: az országban teljes spektrumú polgárháború zajlott, a világszervezet segítség szervezetei már korábban kivonultak, a nagyhatalmak pedig teljesen közönyössé váltak a térség ügyei iránt. 1992-re azonban már olyan állapotok uralkodtak az országban, hogy a nemzetközi közösség sem maradhatott tétlen: az UNOSOM misszió és az UNITAF felállításával a világszervezet béketeremtő kísérletekbe kezdett, kiemelve ez utóbbi sikereit az éhínség felszámolásában. Ezen a ponton elérkezünk ahhoz az eseményhez, amelyet a laikus olvasó is könnyen beazonosíthat a Sólóyom végveszélyben című film alapján: a mogadishui csatához és az UNOSOM II. misszió kudarcához.

A *negyedik fejezet* 2006-ig tekinti át a szomáli történelem alakulását, amely immáron nemzetközi szereplők jelenlététől és tevékenységétől mentes volt, lévén, hogy a világ magára hagyta nem csak Szomáliát, hanem egész Afrikát. Ezt az időszakot egyik oldalról a hadurak, klánok hatalom megszerzéséért folytatott küzdelme jellemezte, másik oldalról pedig a lakosság saját létfeltételei megteremtésének biztosítása. Kialakult egy olyan status quo, amelynek felborítása egyik hatalmi tényezőnek sem állt érdekében. Ebben a hatékony vezetés nélküli helyzetben kellett az országnak szembenéznie a közelgő fenyegetéssel: az egyre erősödő iszlám radikálisok offenzívájával.

Az *ötödik fejezet* az iszlám szomáliai előretörésének folyamatát mutatja be, kezdve a mérsékeltbb irányzatok térnyerésével, majd folytatva az egyes hatalmi tényezők, különösen az Iszlám Bíróságok Uniója (ICU) radikalizálódásának bemutatásával. A radikálisok végül arra is képesek voltak, amelyre a bíróságok korábban nem: megtörni a hadurak erejét és félretenni a status quo fenntartására való törekvéseket. Ebben a kényes helyzetben – amikor még nem volt egyértelmű, hogy a radikálisok ki tudják-e szorítani a mérsékeltbb csoportokat – az Egyesült Államok cselekvésre szánta el magát. Ez a vitatható lépés döntő tényezőnek bizonyult a szélsőséges iszlamisták felemelkedésében, ezzel párhuzamosan pedig az ösellenység etiópok beavatkozása a kételkedőket is az iszlamisták táborába sodorta. Az ország ismét visszasüllyedt az 1991-92-es anarchikus állapotokba. A nemzetközi szervezetek közönyösek maradtak, amikor pedig Etiópia is kivonta a csapatait – amely erő az utolsó esély lett volna az al-Shabaab (Mudzsahedin Ifjúsági Mozgalom) térnyerésének megakadályozására –, Szomália biztonsági helyzete az eddigi súlyosról válságosra fordult.

A *hatodik fejezet* a 2009-től kezdődő konszolidációs és a központi kormányzat megerősítésére tett kísérleteket mutatja be 2011-ig. A kialakult status quo-ban az iszlamista belviszályokkal párhuzamosan az Ideiglenes Szövetségi Kormány (TFG) sem volt képes eredményeket felmutatni, és a nemzetközi szereplők tevékenysége is csak arra korlátozódott, hogy mintegy karantént állítva Szomália köré a problémákat az országon belül tartsák. 2010 júliusában a kampalai merénylet, amely egyrészt rámutatott a karantén-stratégia eredménytelenségére, másrészt pedig a végletekig fokozta az al-Shabaabon belüli ellentéteket, szikraként hatott a parázsló viszonyok között. Az AMISOM (az Afrikai Unió szomáliai művelete) is addigi tartózkodó harcmodorát feladva és a kezdeményezést átvéve egyre keményebben válaszolt az al-Shabaab akcióira. Ennek és a kibontakozó harcok eredményeként augusztusra a főváros 95%-a ismét a központi kormányzat ellenőrzése alá került.

A *hetedik fejezet* a harcok további, 2011-es menetének bemutatását követően felvázolja Szomália jelenlegi belpolitikai viszonyait (2012-ig). A kenyai beavatkozás, amelynek célja idővel már a szomáli válság kezeléséhez való hozzájárulás lett, látványosan váratlanul érte a nemzetközi közösséget, a mögöttes kenyai érdekek azonban magyarázattal szolgálnak. További etióp erőkkel kiegészülve pedig a TFG akkora

főlényel rendelkezett, hogy az al-Shabaabnak már esélye sem maradt a győzelemre. Ezt követően megindult az alkotmányozási folyamat, amely alapját a 2011 szeptemberében elfogadott menetrend (Roadmap) jelenti. Ez a dokumentum felvázolta az alkotmányozási és választási folyamat főbb állomásait: egyik, ha nem a legfontosabb az új átmeneti alkotmány elfogadása, amelyre hosszú csatározásokat követően 2012. augusztus 1-jén végre sor került. Az Alkotmánnyal kapcsolatban a szerzők helyesen mutatnak rá annak a jelentőségére, hogy immáron nincs rögzítve a 4.5-ös formula (amely a klánrendszer dominanciájának megnyilvánulásaként mindezig végigkísérte a somáli államtörténet képviselői rendszerét).

A kötet további három fejezetét – a történelmi részt követően – nevezhetjük tematikusnak is, mert ezekben a szerzők három különálló kérdéskört mutatnak be. Az első, a *nyolcadik fejezetben* elemzett Külkapcsolatok, amely a környező államok Szomáliával kapcsolatos külpolitikáját, s egyben a somáli külkapcsolati rendszer főbb elemeinek ismertetését tartalmazza. A bemutatott államok: Etiópia mint a térség első számú diplomáciai és katonai hatalma; Eritrea, amelynek célja a somáli „kihelyezett” konfliktussal az volt, hogy fő ellenségét, Etiópiát gyengítse, katonai és gazdasági erejét lekösse; Kenya mint a kelet-afrikai térség üzleti központja és Törökország, amely az egyik legfontosabb új szereplő Szomália életében és szerepvállalása a „soft power” alkalmazásának egyik tipikus példjaként értékelhető. Emellett a szerzők külön kitérnek az Európai Unióra, mint Afrika Szarvának legfontosabb külső szereplőjére. Ezt a titulust nem csak az a több milliárd eurónyi segély alapozza meg, amelyet az Unió az elmúlt évtized alatt humanitárius, fejlesztési és egyéb célokra a somáli államba pumpált, hanem azok a sikeres műveletek (EUNAVFOR, EUTM) is, amelyek biztosítják az államépítés zavartalan folyamatához szükséges egyéb feltételeket is.

A *kilencedik fejezet* a 2011-es kelet-afrikai éhínség problematikáját vázolja fel. Az ENSZ a legsúlyosabb, 5. fokozatúnak minősítette a kialakult helyzetet, amely hat régiót és a lakosság mintegy felét, 3,7 millió embert érintett. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a katasztrófa nem csak Szomáliát, hanem a szomszédos Kenyát, Etiópiát és Eritreát is sújtotta. A helyzet kialakulásában a nem megszokott természetföldrajzi események (ti. az átlagos csapadékmennyiségnek csak a fele hullott az adott évben) mellett nagy szerepe volt az al-Shabaab politikájának és a segélyszervezetekkel fenntartott rossz viszonyának is.

A szerzők a *tizedik, záró fejezetben* elemzik azt a kérdéskört, amelyről talán mindenkinek elsőként Szomália jut az eszébe: ez pedig nem más, mint a kalózkodás. Szomália – az afrikai kontinens leghosszabb partvidékével rendelkező állama – történelmi örökségként komoly halászfloattával rendelkezett, s ez, valamint a kapcsolódó halásztevékenység képezte a kezdeti kalóztevékenység alapját az állami összeomlás követően. A kalózik tevékenysége az évek folyamán szervezett üzletgá vált, amellyel a kezdeti tehetetlenséget követően 2011-12-re végül sikerült a nemzetközi közösségnek megbirkóznia. Ebben a szárazföldi konszolidáció mellett nagy szerepet játszott a

hajótársaságok megváltozott gyakorlata: biztonsági magánvállalatok fegyvereseinek alkalmazása a fedélzeten.

Miután végigolvastuk a könyvet, joggal érezhetjük azt, hogy a mű hiánypótló jellegű, hiszen ilyen átfogó, holisztikus jelleggel íródott kötet Szomália történelmi, gazdasági és aktuális politikai helyzetével kapcsolatban Magyarországon még nem látott napvilágot.

Úgy érzem, hogy a szerzők alkotása megválaszol valamennyi olyan kérdést, amely Szomáliával kapcsolatban felmerülhet bennünk. A szerzők pedig – történelmi végzettségük és affinitásuk révén – birtokában vannak annak a tudásnak, amely segítségével a szomáli államfejlődés rögzös útját átfogó, lényegre törő, a laikus és szakavatott szeműek számára egyaránt érhető módon mutatják be a történelmi fejezetekben. Ezt egészítik ki kutatásaik, publikációik és tanulmányútjuk, amelyek segítségével az olyan különálló, mégis egymástól elválaszthatatlan kérdéseket tudnak tudományos igénygel elemezni, mint az éhínség vagy a kalózkodás. A szerzők jelezték, hogy mindenképp lesz folytatás – azt hiszem, a tudományos közösség nevében is elmondhatom, hogy már most várjuk. Szomália esetében egy olyan államról van szó, ahol ugyan jelenleg kialakult egy törekeny, bár többé-kevésbé stabil belső helyzet, azonban ahhoz, hogy Afrika Szarvát nyugodt szívvel magára lehessen majd hagyni, még legalább két évtizedig hasonló erőfeszítések szükségeltetnek nemcsak szomáli részről, hanem a nemzetközi közösség oldaláról is. „Ha ezen periódus bármely pontján a donorközösség leveszi kezét Afrika Szarváról, Szomália nagy valószínűséggel ismét visszahullik a káoszba” – summázza következtetéseit a szerzőpáros. ☀

Nyomdai partnerünk:

7622 Pécs, Légszeszgyár u. 28. tel./fax: 72/532-414